

DANSK KRONIK

1. *Ansvaret for radio- og fjernsynsudsendelser.*

På initiativ af Nordisk Råd blev der i 1963—64 foretaget en undersøgelse af mulighederne for en ensartet nordisk lovgivning om radioens juridiske ansvar. De sagkyndige fra de enkelte nordiske lande, der behandlede spørgsmålet, kom imidlertid til det resultat, at det ikke var muligt at nå frem til fælles-nordiske regler. Det måtte derimod være muligt i de enkelte lande at gennemføre regler, der fulgte samme retningslinier og grundprincipper.

I december 1966 gennemførtes i Sverige en radio-ansvarlighedslov vedrørende det strafferetlige og erstatningsretlige ansvar. Loven indebærer en fravigelse af de almindelige retsregler om ansvar for medvirken m. v., således at der i stedet opstilles regler om et enkeltmands-ansvar for en i forvejen udpeget programleder. Derimod er der ikke gennemført nogen særlig lovgivning på dette område i Norge og Finland.

I Danmark blev straffelovrådet i 1967 anmodet om at fremkomme med en redegørelse for og en vurdering af de gældende regler om, hvem der kan pålægges ansvar til straf og erstatning, herunder erstatning for ikke-økonomisk skade, i anledning af forhold, der begås som led i radio- eller fjernsynsudsendelser (æresfornærmelser, krænkelser af privatlivets fred m. v.).

Straffelovrådets betænkning forelå i foråret 1968 (nr. 487/1968). Rådet har ved behandlingen af dette spørgsmål været udvidet med to særligt erstatningsretlige sagkyndige: professor, dr. jur. A. Vinding Kruse og landsdommer H. Urne.

Der findes ikke i dag særlige regler, der fastlægger, hvem der bærer det *strafferetlige ansvar* for lovovertrædelser, der begås gennem radio- eller TV-udsendelser. Spørgsmålet må derfor afgøres på grundlag af straffelovens almindelige ansvarsregler, navnlig straffelovens § 23 om ansvar for alle, der ved tilskyndelse, råd eller dåd har medvirket til gerningen. Det er herefter ikke muligt generelt at pege på nogen bestemt person som den strafferetligt ansvarlige. Ansvarets placering vil afhænge af, hvorledes produktionen og udsendelsen af det pågældende program har været tilrettelagt. Efter de oplysninger, straffelovrådet har fået om, hvorledes forskellige former af udsendelser skabes, har det dog været muligt at foretage en nærmere fastlæggelse af det strafferetlige ansvar i visse typetilfælde, der gennemgås i betænkningen. Det drejer sig om a) direkte udsendelser, b) udsendelser der optages på bånd med henblik på efterfølgende ubearbejdet udsendelse, c) udsendelser, hvor Danmarks Radios medarbejdere yder en aktiv indsats i forbindelse med programmets udformning og d) nyhedsudsendelser.

Man har i betænkningen overvejet de muligheder, der er for en forenkling af det strafferetlige ansvars placering, men er nået til den konklusion, at der ikke bør gennemføres nogen ændring.

De almindelige strafferetlige regler, hvorefter strafansvar forudsætter skyld (forsæt, evt. uagtsomhed), hviler på så fundamentale synspunkter vedrørende den strafferetlige retshåndhævelse, at en afvigelse måtte forudsætte, at praktiske erfaringer viser et klart og væsentligt behov derfor.

Et sådant behov fandt man ikke dokumenteret. Spørgsmålet om at gøre strafansvar gældende i anledning af radio- og fjernsynsudsendelser har kun ganske undtagelsesvis foreligget — og aldrig på en sådan måde, at man har følt noget savn af regler om objektivt ansvar for programchefer eller andre ledende personer.

Det må her tillægges betydning, at Danmarks Radio er en offentlig institution, hvis organisatoriske opbygning og arbejdsmetoder indebærer væsentlige garantier imod, at der begås strafbare forhold i udsendelserne.

Hertil kommer, at det — hvis straffbare forhold begås i udsendelser — som alt overvejende hovedregel vil være muligt at identificere de enkeltpersoner, der efter almindelige regler er strafferetligt ansvarlige. Med hensyn til pressen er forholdet et andet; regler og praksis vedrørende beskyttelse af pressens kilder spiller her en særlig rolle.

Den risiko vedrørende radio- og fjernsynsudsendelser, som understreger ansvarsproblemet relevans, er ikke en risiko for noget større antal lovovertrædelser — men en risiko for, at de få lovovertrædelser, der naturligvis må påregnes at ville forekomme, kan rumme meget betydelige skadevirkninger for dem, der rammes af overtrædelserne.

Dette peger i retning af, at man bør lægge hovedvægten på at skabe bedre mulighed for, at den, der rammes af en overtrædelse, kan gennemføre erstatnings- og godtgørelseskrav.

Heller ikke med hensyn til *erstatningsansvaret* findes der i dag særlige regler vedrørende radio- og TV-udsendelser. Spørgsmålet må derfor bedømmes ud fra reglen i Danske Lovs 3-19-2 om en arbejdsgivers erstatningsansvar for de skader, ansatte forvolder under udførelsen af deres hverv for arbejdsgiveren.

Denne ansvarsordning har straffelovrådet ikke fundet tilfredsstillende, og man foreslår væsentlige skærper bl. a. således, at godtgørelseskrav for tortfremkaldelse m. v. i anledning af krænkelse af en persons fred eller ære skal kunne gøres gældende over for Danmarks Radio, selv den direkte handlende alene har handlet uagtsomt, og kravet derfor ikke vil kunne rettes mod ham.

2. *Privatlivets fred.*

Som omtalt i en tidligere svensk kronik (1967, s. 324) behandles spørgsmålet om de trusler mod privatlivets fred, der er opstået i forbindelse med den tekniske udvikling af det skaldte spionudstyr, i Sverige af en særlig komité. I Danmark er straffelovrådet anmodet om at se på problemerne. Der er etableret et samarbejde med den svenske komité, og Norge og Finland følger arbejdet gennem observatører.

Der er overordentlig stor politisk interesse for at få opstillet en rimelig beskyttelse på dette område. Der har allerede i folketinget to gange været indbragt forslag til folketingsbeslutning om disse ting, og yderligere har der været stillet spørgsmål til justitsministeren.

Ministeren har peget på den mulighed, at man udover en vis udvidelse af straffebestemmelserne burde skabe mulighed for en udvidet anvendelse af økonomisk godtgørelse til den, der har været udsat for en retsstridig beluring. Straffelovrådet er også ved behandlingen af dette spørgsmål udvidet med professor Vinding Kruse og landsdommer Urne.

Rådet har givet behandlingen af dette spørgsmål prioritet, og man håber allerede i dette efterår at kunne få udarbejdet en betænkning.

3. *Særforanstaltninger.*

Anvendelsen af tidsubestemte sanktioner overfor kriminelle, herunder forvaring i de særlige forvaringsanstalter i Herstedvester og Horsens, har i de senere år givet anledning til betydelig offentlig debat. Det har navnlig været anført, at den omstændighed, at den indsatte ikke kender frihedsberøvelsens længde, indebærer en psykisk belastning, der ikke står i forhold til de særlige behandlingsmæssige hensyn, som disse reaktioner skulle tjene. Det har også været anført, at denne reaktionsform kan medføre, at den indsatte kommer i et uheldigt afhængighedsforhold til anstaltsledelsen, der skal give indstilling om udskrivning.

Straffelovrådet er derfor anmodet om at overveje en ændring af straffelovens regler om de strafferetlige retsfølger over for psykisk afvigende lovovertrædere, vedvarende kriminelle og lovovertrædere, der misbruger alkohol. Det forudsattes i kommissoriet, at rådet i forbindelse hermed overvejer spørgsmålet om ændringer vedrørende institutionerne for fuldbyrdelse af de retsfølger, der idømmes de nævnte lovovertrædere. Spørgsmålet om de strafferetlige regler om psykisk abnorme lovovertrædere og om særforanstaltninger behandles også på nordisk plan i den nordiske strafferetskomité.

Såfremt straffelovrådet skal have mulighed for at få foretaget undersøgelser, der belyser spørgsmålet om selve det tidsubestemte elements betydning for de opnåede behandlingsresultater, er det givet, at der vil gå ret lang tid, inden en indstilling kan foreligge.

4. *Det kriminalretlige sanktionssystem i Grønland.*

I 1966 nedsatte justitsministeriet et udvalg til at overveje spørgsmålet om ændringer i den grønlandske kriminallov. Udvalget, hvis formand har været statsadvokat P. Lindegaard, har nu afgivet sin betænkning (nr. 500/1968).

Indtil 1954 hvilede strafferetten i Grønland for så vidt angår den grønlandske befolkning alene på retstraditionen; der fandtes ingen

lovbestemmelser, og jurisdiktionen udøvedes af lægmænd, der havde sæde i de såkaldte sysselretter. Men hensyn til bedømmelsen af, hvad der ansås som strafbart, var der imidlertid en meget betydelig overensstemmelse med den danske straffelov. Sanktionsfastsættelsen var derimod helt forskellig, idet frihedsstraf var næsten ukendt. Den dominerende retsfølge var bøde, men der havde også udviklet sig typer af forholdsregler, der særligt tog sigte på at afholde den enkelte lovovertræder fra nye lovovertrædelser, enten ved at sætte ind over for faktorer, som antoges at være kriminalitetsfremkaldende, eller ved at undergive gerningsmanden opdragende foranstaltninger, som kunne formodes at være egnene til at sætte ham i stand til fremtidig at føre en lovlydig tilværelse. Meget ofte anvendtes flere af disse foranstaltninger samlet over for den enkelte lovovertræder, ligesom de også kombineredes med indgreb af økonomisk natur.

Den kriminallov, der gennemførtes i 1954, byggede videre på den grønlandske praksis med hensyn til sanktionssystemet. Derimod var reglerne om, hvilke handlinger der skal anses som strafbare, og de almindelige betingelser for strafbarhed, i alt væsentligt udformet som i den danske straffelov. Bortset fra enkelte ændringer, der gennemførtes i 1963, er denne lov stadig gældende.

Bøde er fortsat i praksis den helt dominerende sanktion. Af ialt 925 foranstaltninger, der i 1966 blev pålagt for overtrædelse af kriminalloven, var 713 bøder. Nogen forvandlingsstraf for bøder, der ikke betales, findes ikke.

De foranstaltninger af kriminalforsorgsmæssig karakter, som loven anviser, har været vanskelige at arbejde med i praksis. Dette fremgik af en rapport, som afdelingsleder i Dansk Forsorgsselskab Niels Therbild, efter en grundig undersøgelse af forholdene på stedet, afgav i 1965. Tilsyn anvendes f. eks. kun i begrænset udstrækning, idet der har manglet en organiseret tilsynsvirksomhed.

I Godthåb findes en enkelt anstalt med plads til ialt 18 dømte, hvoraf 6 kan anbringes i lukket afdeling. Der er her mulighed for at anbringe farlige kriminelle.

Psykisk afvigende lovovertrædere kan dømmes til anbringelse på hospital eller anden lægelig institution, om fornødent uden for Grønland. Hidtil er 7 lovovertrædere dømt til anbringelse i forvaringsanstalt i Danmark.

Der er registreret en væsentlig stigning i kriminaliteten i Grønland gennem de senere år — også selv om der korrigeres for den betydelige befolkningstilvækst i de kriminelt mest aktive aldersgrupper. Stigningen skyldes først og fremmest et øget antal tyverier, som imidlertid i vidt omfang er ret bagatelagtige. Kun en mindre del angår værdier over 200 kr.

I den nu afgivne betænkning foreslås kriminallovens sanktionssystem effektiviseret på forskellig måde, men der er ikke tale om, at man opgiver et særligt grønlandsk system.

Hovedsynspunktet er, at man fremtidig i højere grad skal bygge på kriminalforsorg og i tilsvarende mindre grad på bøder. For at muliggøre dette ønskes skabt et udbygget forsorgsvæsen med faste tilsynsførende.

Det har været en mangel ved det hidtidige system, at der ikke kunne sættes magt bag ved de anvisninger, som meddeles de dømte af den tilsynsførende. Det foreslås derfor, at retten skal have mulighed for, såfremt den dømte ikke retter sig efter anvisningerne, at iværksætte kortere frihedsberøvelser (ikke over 3 måneder).

Bl. a. for at muliggøre dette foreslås det, at der ved poilitationer indrettes arrestafdelinger med plads til 3—4 personer.

Endvidere foreslås det, at der foruden den eksisterende pension i Holsteinsborg oprettes yderligere pensioner for yngre lovovertrædere, som trænger til at komme bort fra de omgivelser, som de hidtil har befundet sig under.

Med hensyn til bøder foreslås sanktionen effektiviseret ved, at der i et vist omfang skabes mulighed for at anvende frihedsberøvelse for at gennemtvinge betalingen af bøder.

Psykisk abnorme lovovertrædere skal fortsat kunne anbringes i det sydlige Danmark.

5. *Pornografi.*

Ophævelse af straffestemmelserne vedrørende utugtige skrifter trådte først i kraft den 16. august 1968, idet ikraftsættelsen måtte afvente Danmarks udtræden af en international overenskomst. Reelt fik ophævelsen for så vidt angår dansksprogede pornografiske skrifter dog virkning allerede fra 1. juli 1967, idet rigsadvokaten i en cirkulæreskrivelse af 30. juni 1967 bl. a. instruerede politi- og anklagemyndigheden om at sætte verserende sager i bero, ikke at indlede undersøgelser i nye sager og at frigive beslaglagte skrifter. Det skulle således allerede nu være muligt at bedømme, hvorvidt der efter den nævnte lovændring er sket den tilsigtede afdromatisering af situationen omkring de pornografiske bøger.

Selv om der ikke foreligger statistiske oplysninger om udviklingen på det pornografiske bogmarked, er det en helt almindelig opfattelse, at interessen for disse publikationer er faldet ganske betydeligt.

Samtidig kan det konstateres, at den offentlige debat, der forud for lovændringen i 1967 fandt sted i forbindelse med udgivelse af pornografiske bøger, er ophørt i det sidste årstid. De indlæg, der har været om pornografispørgsmålet, har ikke drejet sig om betænkelige virkninger af frigivelsen af skrifterne, men derimod om berettigelsen af opretholdelsen af forbudet for så vidt angår billeder m. v.

På billedområdet har udviklingen det sidste års tid været præget af et voldsomt stigende udbud af billedhæfter. I en del tilfælde har udgivelserne ført til strafferetlig forfølgning. Der foreligger således en række underrets- og landsretsdomme, men kun to sager har i den

forløbende tid fået deres endelige afgørelse ved højesteret. Medens nogle underrettsdomme i tiden efter lovændringen kunne tages som udtryk for, at domstolene — i forbindelse med ophævelsen af den tidligere bestemmelse i § 234, stk. 3, vedrørende spekulation i sanselighed — fortolkede området for, hvad der fremover skulle være omfattet af straffbestemmelsen i § 234, snævert, har de overordnede instanser fulgt en strengere kurs. Under det strafbare område falder herefter billeder af samleje eller samlejelignende forhold samt af andre klart erotiske situationer mellem flere, f. eks., hvor der er tale om gensidige befølinger. Også billeder af enkelte personer er henført under det strafbare område i tilfælde, hvor modelens kønsdele er fremhævet på en særlig grov og anstødelig måde.

I justitsministeriet overvejer man for tiden spørgsmålet om at gå videre med en afkriminalisering også af billedpornografien.

6. *Narkotika.*

Medens man allerede i Sverige og Norge har truffet visse lovgivningsmæssige foranstaltninger til at imødegå et voksende narkotika-problem, bl. a. ved forhøjelse af strafmaksima, har man i Danmark foreløbig blot bestræbt sig på at få et reelt billede af problemets omfang. Med henblik herpå nedsattes i efteråret 1967 en arbejdsgruppe under sundhedsstyrelsen med det formål at indsamle et erfaringsmateriale, som kunne danne grundlag for videre overvejelser om iværksættelse af foranstaltninger til bekæmpelse af et eventuelt stigende misbrug af euforiserende stoffer blandt ungdommen. I arbejdsgruppen sidder repræsentanter for justitsministeriet, socialministeriet, udenrigsministeriet og undervisningsministeret samt psykiatriske sagskyndige.

Arbejdsgruppen har i foråret 1968 med bistand af socialforskningsinstituttet foretaget en repræsentativ spørgeskemaundersøgelse af skoleungdom og andre under uddannelse, omfattende ialt ca. 7.000 personer. Samtidig er foretaget en undersøgelse blandt personer, der mødte på session i København. Endvidere er der ved at blive foretaget en analyse på grundlag af oplysninger fra Københavns politi om de personer, der i årene 1965—67 har været mistænkte for overtrædelse af lov om euforiserende stoffer, og domme afsagt i sådanne sager.

Resultaterne af disse undersøgelser — og af nogle yderligere hospitalsundersøgelser — ventes at kunne præsenteres for de interesserede ministeriet i løbet af november 1968.

Det har som nævnt ligget uden for arbejdsgruppens hidtidige opgave at tage stilling til hvilke foranstaltninger, der bør træffes for at imødegå et voksende narkotikaproblem; det er imidlertid forudsat, at dette arbejde må tages op, når problemerne kendes.

H. H. Brydensholt.

NORSK KRONIKK

Narkotika — rettspraksis, lovgivning, debatt

Ved lov av 14. juni 1968 nr. 4 fikk Norge nye og skjerpede straffebestemmelser om narkotikalovbrudd. Men meget er skjedd siden Straffelovrådet avga sin innstilling om denne lovendring i juni 1967 (se 1967 s. 318). Både selve problemet og debatten om det har øket i omfang og intensitet. Det er derfor berettiget med et lite tilbakeblikk.

Narkotikaproblemet i sin moderne form ble introdusert i Norge i 1965 ved dommen mot en amerikansk student som ble pågrepet p.g.a. besittelse og utbredelse av marihuana. Straffereaksjonen ble bot, inn-dragning og utvisning fra riket ved at hans oppholdstillatelse ble nektet fornyet. Dette siste vakte debatt og motstand da studenten hadde bodd i Norge i mange år og stiftet familie her. Men i tilbakeblikk er dommen mild, bortsett fra utvisningen, som også senere har vært en følge av slike lovbrudd. For å komme problemet til livs i tide og avverge at Norge blir et lett bytte for internasjonale bander, har alle myndigheter — påtalemyndighet, domstoler, lovgivere og helsemyndigheter — valgt en streng linje. I et foredrag i Kriminalistforeningen den 1. november 1967 orienterte statsadvokat Elg Elgesem om det økende problemet og gjorde rede for denne myndighetenes praksis. (Foredraget er senere trykket i *Lov og Rett* 1968 nr. 3. I et vedlegg til proposisjonen om den nye loven (Ot.prp. nr. 46 1967—68) gir statsadvokaten ajourførte opplysninger om problemets omfang.)

Saken i 1965 kom overrumplende på myndighetene, som sto overfor et nytt kriminalitetsproblem og dermed et helt nytt straffeutmålingsfelt. Utover i 1966 økte problemet, og man ble klar over at narkotikamisbruk var begynt å spre seg blant unge mennesker, selv om antallet av straffesaker var forholdsvis lite, bare 11. I 1967 ble nærmere 70 unge mennesker dømt for narkotikalovbrudd, eller nærmere bestemt ulovlig omgang med marihuana og hasjissj. Som man kunne vente dreier det seg om et rent ungdomsproblem idet ca. 80 % av de dømte er under 20 år. Det man foreløpig videre vet, er at endel av de domfelte er tidligere barneverns klientel, at bare en liten del er tidligere straffet og at pikene utgjør ca. 1/5. Hittil har sakene stort sett vært konsentrert i Oslo, men i den siste tiden har man sett at også andre byer kommer inn i bildet. I et intervju med Høyres Pressebyrå uttalte justisministeren at problemet ungdom-narkotika ikke lenger er et spesielt Oslo-fenomen, og hun kom i den anledning med en appell til unge, foreldre og skolemyndigheter over hele landet om å vise aktpågivenhet (Aftenposten 20/8 1968).

Etterhvert som sakene økte, festnet myndighetenes praksis seg. Påtalemyndigheten har valgt den strenge linjes politikk, og domstolene har fulgt etter. Således er det etterhånden nedfelt forholdsvis faste straffeutmålingsnormer for de forskjellige typer saker. Hovrättsfiskal

Ingemar Rexed, som har gjennomgått de norske narkotikasakene i året 1967, opplyser at de utmålte straffer som regel ligger høyere enn for tilsvarende gjerninger i Danmark og Sverige (Kontrast 1968 nr. 2. Se også N.T.F.K. 1968 s. 149). Dessuten er Norge gått lenger i kriminalisering enn dansk og svensk lovgivning idet også ren bruk, og ikke bare besittelse, er straffbart hos oss. Til å begynne med var dette noe uklart, men en høyesterettsdom avgjorde spørsmålet (Rt. 1967 s. 914) og nå er bruk tatt direkte inn i loven. Den strenge rettspraksis er begrunnet med almenpreventive hensyn og særlig tar den sikte på å avskrekke profesjonelle elementer fra landet. For hittil har ikke den profesjonelle og rent profittmotiverte narkotikasmugling vært noe problem hos oss. Men det er dette myndighetene er redde for vil komme.

Dette danner også mye av bakgrunnen for den nye *loven av 14. juni 1968 nr. 4*. I straffelovens kapitel om almenfarlige forbrytelser er satt inn en ny § 162 som tar sikte på å ramme mer profesjonelt pregede forgåelser vedrørende narkotika. Man regner med at det „bare er et tidsspørsmål når de internasjonale bander utvider sin virksomhet til også å omfatte Norge. Etter departementets mening er det da best å stå rustet på forhånd lovgivningsmessig“ (Ot.prp. nr. 46 s. 15). Straffen for slike profesjonelle leverandører ble således foreslått skjerpet til 5 år av Straffelovrådet og departementet (tidligere var høyeste straff 2 år). I Stortinget ble det stor debatt om saken. Samtlige talere var enige om at man måtte reagere strengt, men man var uenige om hvor strengt. Politimesteren i Oslo har foreslått 10 år, og flere talere støttet ham. Resultatet ble at Stortinget fulgte Justiskomiteén, og maksimumsstraffen er nå satt til 6 år (Forhandlinger i Odelstinget 1968 nr. 49). Det er atskillig høyere enn i våre naboland: Sverige har 4 år og Danmark 2 år. De ikke-profesjonelle brukere og selgere vil fortsatt komme inn under lov av 20. juni 1964 om legemidler og gifter, hvor maksimumsstraffen etter § 43 er 2 års fengsel. I denne loven ble også visse endringer foretatt, den viktigste ved at ren bruk nå er direkte kriminalisert i § 22.

Hele denne utvikling har imidlertid ikke foregått uten kommentarer og debatt i presse, tidsskrifter og foredrag. I første fase av debatten — like før og etter at Straffelovrådet avga sin innstilling — lå hovedvekten på en diskusjon av hvor farlige eller skadelige de ulike narkotiske stoffene er. Debatten ble dominert av en dialog i pressen mellom professor Nils Christie og helsedirektør Karl Evang. Christie påpekte behovet for en grundigere differensiering mellom de forskjellige stoffene, spesielt ved å skille cannabispreparatene ut fra de øvrige, i opplysningsarbeid og reaksjonspolitik. Evang begrunnet på sin side helsemyndighetenes kampanje mot enhver bruk. Hovedaktørens synspunkter er senere utgitt i bokform: Christies i „Narkotika“ (Minipax 1967), Evangs i „Aktuelle narkotikaproblemer“ (Tidens Tema 1967).

Annen fase i debatten begynte etter møtet i Kriminalistforeningen den 1. november 1967. Den strenge linje, som hadde festnet seg i løpet

av dette året, ble utsatt for atskillig kritikk utover vinteren og våren 1968. Blant kritikerne var å finne et strekt innslag av samfunnsforskere (Vilhelm Aubert, Nils Christie, Thomas Mathiesen). De er blitt imøtegått av medisinere og jurister, som også har deltatt i beslutningsprosessen om myndighetenes politikk (Karl Evang, Nils Retterstøl, Elg Elgesem). Den norske debatten er senere blitt analysert av sekretæren i den svenske narkomanivårdkommissionen, Ingemar Rexed, i et spesialnummer om „Hasj og jus i Norge“ av det radikale tidsskriftet Kontrast (nr. 2, 1968). I samme nummer har Vilhelm Aubert utdypet de synspunkter han tidligere hevdet i pressen med en analyse av de fire høyesterettsdommer som til da var avsagt i narkotikasaker. Han setter her disse dommene inn i en prinsipiell sammenheng om almenpreven-sjonens begrunnelse, effektivitet og berettigelse. Under stortingsdebat-ten om den nye loven i mai i år var det som nevnt bred enighet om „den strenge linje“, og flere talere var bekymret over de kritiske synspunkter som er fremkommet fra samfunnsvitenskapelig hold. Noen uttrykte også sympati med politimesteren i Oslo og Politieambetsmen-nes Landsforening, som med tanke på dem som hevder at bruk av mildere narkotika som f. eks. cannabis ikke er så farlig, hadde fore-slått overveiet et særskilt straffebud „for den som forsettlig eller uaktsomt i tale, skrift el.l. søker å utbre bruken av slike stoffer“ (Ot.prp. nr. 46 s. 8 og s. 12).

Frihet for forskningen

Det kan meddeles at påtalemyndigheten nå har omgjort sin beslutning m.h.t. forskeres adgang til narkotikasaker (se 1968 s. 149), og at Statens Institutt for alkoholforskning har fått anledning til å studere saksdokumentene i narkotikasakene som ledd i sine forskningsprosjekt. Omgjøringen av det tidligere forbud fulgte etter et grunnlagt spørsmål i Stortinget om saken 29/5 d. å. Justisministeren kunne da fortelle at riksadvokaten på visse vilkår ville gi forskere adgang til dokumentene. En sak av stor prinsipiell betydning har dermed fått sin løsning. (En kort oversikt over narkotikaforskningen ved Statens institutt for alkoholforskning følger i neste kronikk.)

KROM

KROM — Norsk forening for kriminalreform — ble stiftet i Oslo den 27. mai i år. Med det formål å arbeide for verdigere og mer hensiktsmessige reaksjoner overfor lovovertridere, har foreningen formulert sine oppgaver slik: 1) arbeide som kriminalpolitisk press-gruppe for å få gjennomført konkrete reformer i strafferettspleie og fengselsvesen, 2) virke opinionsskapende ved å arbeide for en ny-tenkning hos myndighetene og hos publikum når det gjelder straff og behandling, 3) arbeide på lang sikt for at alternativer til fengsel blir

innført i så mange tilfeller som mulig. KROM vil søke å virke som et talerør for de innsatte og prøve å fremme deres generelle interesser.

Dr. philos. Thomas Mathiesen, styrets formann, forteller at KROM til nå har fått ca. 400 medlemmer — tidligere og nåværende innsatte, fagfolk fra feltet, studenter og andre interesserte.

Foreninger med samme generelle målsetting, men med noe ulike konkrete opplegg, finnes nå i fire av de nordiske land, og samarbeid er innledet. Første frukt av betydning blir den kriminalpolitiske konferanse som skal avholdes i Uddevalla 25.—27. oktober.

Politisk militærnekting

Den første sak i en formodentlig lang rekke av saker om politisk militærnekting er nå ført til topps. Med 4 mot 1 stemme fant Høyesterett at stud. real. Øyvind Ulltang ikke kunne fritas for militærtjeneste etter § 1 i lov av 19. mars 1965 om fritaking fra militærtjeneste av overbevisningsgrunner. Høyesteretts flertall kom således til samme resultat som Justisdepartementet, herredsretten og lagmannsretten (Høyesterettsdom av 31. august d. å.).

Ulltangs begrunnelse for å nekte militærtjeneste er ikke pasifistisk, men av rent politisk art. Han er ikke imot våpenbruk i og for seg — f. eks. i frigjøringsbevegelsene i de portugisiske kolonier —, men han nekter å bære våpen i NATO-alliansen fordi NATO etter hans mening står på undertrykkernes side i nord-sør-konflikten. Hans søknad ble avslått av Justisdepartementet, som antok at et slikt „tidsbestemt og situasjonsbetinget standpunkt“ til militærtjenesten ikke var fritakingsgrunn etter loven. Departementets avgjørelse endret ikke søkerens standpunkt, og staten tok ut stevning mot ham. Ved samtlige retter ble så departementets tolkning av loven stadfestet.

Dette er den første sak i sitt slag etter vår nye militærnekte Lov av 1965. Som vilkår for fritaking krever § 1 „at en vernepliktig ikke kan gjøre militærtjeneste av noen art uten å komme i konflikt med sin alvorlige overbevisning“. Nå har ingen bestridt at studenten kan ha en alvorlig overbevisning, men Høyesteretts flertall mener at en alvorlig overbevisning av rent politisk art ikke dekkes av loven — den er etter sin natur tids- og situasjonsbestemt og ikke integrert i vedkommendes personlighet i samme grad som pasifistiske eller religiøse motiver.

Dommen ble avsagt med en dissens som vakte oppsikt. Høyesterettsjustitiarius Terje Wold hevdet at det eneste krav loven stiller til fritakelse er at det foreligger en alvorlig overbevisning. Dermed skulle vilkårene være de samme som etter vår gamle lov av 1925, hvoretter politisk militærnekting ble godtatt (Rt. 1950, s. 917). Under revisjonen av loven ble det fremsatt flere forslag om å begrense adgangen til å nekte, men de ble alle forkastet av Stortinget og fritakingsbestem-

melsens gamle innhold ble, iflg. høyesterettsjustitiarius, beholdt. Han stemte derfor for at Ulltang måtte fritas for militærtjeneste og overføres til sivilarbeidstjeneste.

Saken har betydningsfulle konsekvenser idet det stadig innkommer søknader om fritakelse på samme politiske grunnlag som Ulltangs. *Aksjon politisk militærnekting* ble startet i januar 1967 av en gruppe studenter ved Norges Tekniske Høyskole. En måned senere hadde aksjonen samlet en gruppe på 40. Den la offentlig fram sitt standpunkt og begrunnelsen for det i boka „Nei, vi elsker“ (Pax 1967). Departementet har hittil fått inn ca. 100 søknader, hvorav 80 er behandlet og avslått. Selv uttaler aksjonens ledere til pressen at det nå er over 200 som har sluttet seg til følgende begrunnelse for å nekte å avtjene sin militære verneplikt:

„Norge er intergrert i NATO's militærpolitiske system. Den som avtjener militær verneplikt i Norge gir aktivt sin støtte til dette politiske systemet. Vi står solidarisk med de fattige nasjoner, arbeidsfolk og studenter i vår egen del av verden i kampen for sosial revolusjon, økonomisk uavhengighet og et rettferdig samfunns-system.“ (Annonse: „Nekt NATO-tjeneste!“, Dagbladet 15/6 1968).

De har samtidig erklært at de ikke vil bøye seg for dommen som er avsagt av Høyesterett, og det betyr at en rekke unge mennesker i tiden som kommer vil bli satt inn i en av Fængselsstyrets anstalter til tvangsmessig avtjening av sin tjenestetid.

Man fristes til å trekke historiske paralleller. I 1920-årene vandret ledende politikere blant sosialdemokratene i fengsel i stedet for å delta i borgerskapets militærvesen, hvis våpen etter deres oppfatning var rettet mot arbeiderklassen. De unge studenter idag har altså fornemme forgjengere — Martin Tranmæl, Einar Gerhardsen, Karl Evang, for å nevne bare noen få av navnene fra hine tider.

Ungdomsarrest — en ny anstalttype i fængselsvesenet

9. april 1965 fikk vi lov om strafferettslege åtgjerder mot unge lovbrytarar (se 1963 s. 267, 1964 s. 73, 1965 s. 182). Loven gir bl. a. anvisning på to nye reaksjonsformer overfor unge lovovertredere: ungdomsfengsel og ungdomsarrest.

Ungdomsfengslet har avløst den gamle arbeidsskolen, men blir i stor utstrekning drevet etter de samme prinsipper som denne, og har vært i virksomhet siden 1966. Lovens bestemmelser om ungdomsarrest er imidlertid ennå ikke trådt i kraft, da anstalten først skal bygges. Prosjekteringsarbeidet er nå på det nærmeste ferdig, og ekspedisjonssjef Johannes Halvorsen har nettopp gitt en redegjørelse for planene (Vernelagsnytt nr. 3 1968).

Ungdomsarresten er blitt til som ledd i et mer differensiert reaksjonssystem mot unge lovbrøtere. Meningen er at den først og fremst skal komme inn i bildet når påtaleunnlattelse og betinget reaksjon for-

gjeves har vært forsøkt — men før domstolene finner det nødvendig å gi dom på ubetinget fengselsstraff eller ungdomsfengsel. Reaksjonen skal anvendes overfor normale lovbrutere, lede disse til ettertanke og ha karakter av disiplinærmiddel. Behandlingen skal bygge på arbeid, undervisning og fysisk trening. Med en kapasitet på 60 plasser regner man med å kunne ta imot ca. 300 gutter i året. Oppholdet vil være av 50—60 dagers varighet: én uke i mottakelsesavdeling, én uke kjøkken- og rengjøringsarbeid, fire uker på verkstedene, mens de to siste ukene gir anledning til utebeskjeftigelse på området. Det er lagt vekt på en positiv utnyttelse av fellesskapet, med undervisning, gruppesamtaler og fysisk trening — og samtidig på atskillelse, som om nødvendig kan gjøres nokså streng. Den orden og disiplin som er en viktig del av opplegget, vil komme til uttrykk i strenge krav til hygiene, orden, høflighet og raskt tempo. „Det vil bli en god del oppstillinger og litt marsjering“, sier ekspedisjonssjef Halvorsen. Anstalten vil bli lagt på Østlandet, i Nannestad 60 km. fra Oslo, og byggearbeidet vil sannsynligvis bli satt i gang i 1970.

(Under arbeidet med loven ble det endel diskusjon om de nye reaksjonsformene. Se Lov og Rett, 1964 nr. 3).

Tove Stang Dahl.

SVENSK KRÖNIKA
för tiden 1 jan. — 31 aug. 1968*Lagstiftning*

Narkomanvårdskommitténs två delbetänkanden „Kartläggning och vård“ samt „Kontrollsystemet“ (se 1967 s. 326) har lagts till grund för ändringar i narkotikalagstiftningen. Bl. a. har de bestämmelser om straff för olaga tillverkning, saluhållande, överlåtelse och innehav av narkotika som tidigare fanns i 1962 års narkotikaförordning flyttats till en särskild *narkotikastrafflag*. Maximistraffet för sådana brott har därvid höjts från fängelse i ett år till fängelse i fyra år. Vissa förfaranden, som tidigare inte var straffbelagda, har kriminaliserats. Försök, förberedelse eller stämpling till narkotikabrott som avser tillverkning, saluhållande eller överlåtelse har sålunda straffbelagts. Detta gäller dock inte ringa brott, s.k. narkotikaförseelse. En väsentlig nyhet i narkotikastrafflagen är att möjligheterna att använda förverkande vid narkotikabrott har ökats avsevärt. Vinning av narkotikabrott kan numera förklaras förverkad vilket tidigare inte var möjligt annat än i form av förverkande av narkotikans värde, om denna inte fanns i behåll. Påföljdsbestämmelserna för smuggling av narkotika har behållits i varusmuggningslagen. Maximistraffet för sådan smuggling har höjts från fängelse i två år till fängelse i fyra år. Förberedelse eller stämpling till smuggling av narkotika, som inte är ringa, har dessutom kriminaliserats. Vidare har tillkommit en särskild förordning med bestämmelser om kontroll beträffande införsel av och handel med injektions-sprutor och kanyler. En annan nyhet är att regler har införts om förverkande eller omhändertagande av sprutor eller kanyler hos den som begått narkotikabrott eller som är intagen på vissa anstalter. Narkotikalagstiftningen har trätt i kraft den 1 april 1968.

Vid brottsbalkens tillkomst gjordes ej några sakliga ändringar i reglerna om *förverkande av egendom på grund av brott*. Strafflagens regler på detta område överfördes i stort sett oförändrade till brottsbalken. Förverkandereglerna har nu ändrats genom lagstiftning, som trätt i kraft den 1 juli 1968. Syftet med ändringarna har främst varit att modernisera brottsbalkens regler i ämnet och att tillskapa mera enhetliga normer för förverkandelagstiftningen i övrigt. Avsikten har också varit att komma fram till större likformighet i Norden på detta område. Lagstiftningen bygger ju i stor utsträckning på nordiska straffrättskommitténs överväganden och rekommendationer beträffande konfiskation. Den tidigare uppräknningen i brottsbalken av muta och andra otillbörliga förmåner har ersatts av en regel som helt kort anger utbyte av brott enligt brottsbalken som föremål för förverkande. Den tidigare brottsbalksregeln om förverkande av hjälpmedel och brottsprodukter har utvidgats i viss mån. Även egendom „vars användande utgör brott enligt balken eller med vilken eljest tagits befattning som utgör sådant brott“ har angetts som konfiskationsobjekt.

Tidigare har värdeförverkande kunnat användas endast när själva egendomen inte har funnits i behåll. Genom lagändringen har värdeförverkande i stället blivit alternativt till sakförverkande. Preskriptionstiden för talan om förverkande har sänkts från tio till fem år. Vissa bestämmelser i brottsbalkens förverkandekapitel har gjorts direkt tillämpliga på förverkande inom specialstraffrätten, t. ex. bestämmelserna om mot vem förverkande får riktas samt om preskription av förverkandetalan och ådömt förverkande. Dessutom har i brottsbalken införts en särskild regel som gör det möjligt att underlåta tillämpningen av sådana specialstraffrättsliga bestämmelser enligt vilka förverkande eller annan sådan särskild rättsverkan obligatoriskt följer på visst brott.

Möjligheterna att använda förenklade handlägningsformer för brott av lindrigare beskaffenhet har utvidgats ytterligare (se 1967 s. 322). Genom ändring i rättegångsbalken har Kungl. Maj:t bemyndigats att förordna, att *strafföreläggande* får användas beträffande brott för vilket stadgas — förutom böter — fängelse i högst sex månader. Med stöd av detta bemyndigande har förordnats att strafföreläggande får utfärdas beträffande bl. a. vissa brottsbalksbrott t. ex. snatteri, egenmäktigt förfarande, som ej är att anse som grovt, samt bedrägligt beteende, undanräkt (d. v. s. ringa förskingring), skadegörelse och våldsamt motstånd mot tjänsteman. En annan nyhet beträffande strafföreläggande är att det högsta straff som får åläggas genom sådant föreläggande höjts från 40 till 50 dagsböter för enkelt brott och 60 dagsböter, när det gäller gemensamt straff för flera brott. Vidare har det föreskrivits att strafföreläggande kan godkännas genom ombud för den misstänkte. Det har även blivit möjligt att godkänna strafföreläggande genom betalning utan föregående skriftligt godkännande. Vissa andra jämkningar har skett i bestämmelserna om strafföreläggande för att förbereda övergång till ADB-teknik inom detta område.

Även tillämpningen av *ordningsbotssystemet* har utvidgats. Detta system, som hittills har tillämpats på försök i vissa polisdistrikt, har nu blivit tillämpligt i hela landet. En nyhet är att riksåklagaren har bemyndigats att i samråd med rikspolisstyrelsen bestämma vilka brott som skall föras in under ordningsbotssystemet. Kungl. Maj:t skall dock meddela föreskrifter om det högsta belopp till vilket ordningsbot får bestämmas och om andra begränsningar för användningen av förfarandet. Bestämmelserna om ordningsbot, som tidigare fanns i en särskild lag, har tagits in i rättegångsbalken och förts samman med bestämmelserna om strafföreläggande i 48 kap. Riksåklagaren har beslutat att ordningsbotssystemet skall tillämpas — förutom på vissa trafikförseelser — även beträffande fylleri och föregelseväckande beteende och sådan otillåten förtäring eller förvaring av rusdrycker vid offentlig tillställning som utgör brott mot allmänna ordningsstadgan. Samtidigt har föreskrivits i ordningsbotskungörelsen att före-

läggande för fylleri inte får utfärdas för den, som vid tiden för brottet ej fyllt 18 år. Vidare har stadgats vissa begränsningar för föreläggande av förverkande av egendom.

Lagändringarna beträffande strafföreläggande och ordningsbot har med smärre undantag trätt i kraft den 1 juli 1968. Genom reformerna beräknas att 30.000—40.000 mindre mål, som nu årligen förekommer vid domstolarna, kommer att flyttas bort från dessa. De största grupperna av sådana mål utgörs av erkända fylleriförseelser och erkända ringa varusmugglingsbrott. Man räknar med att en vidgad användning av ordningsbotsförfarandet skall medföra en minskning i antalet strafförelägganden.

Kommittéer

I lagrådsremissen med förslag till de ändrade bestämmelser rörande strafföreläggande och ordningsbot, som jag tidigare har redogjort för, berörde departementschefen de under senare år allt vanligare butiksnatterierna. Därvid förordade han en särskild utredning för att finna de lämpligaste formerna för *handläggning* av dessa och andra grupper av *enklare brottmål*. En särskild sakkunnig har tillkallats för att utreda sådana frågor. Enligt direktiven bör den sakkunnige pröva om ett nytt institut eller i övrigt nya regler bör införas för prövning av enklare brottmål. Därmed avses mål, för vilka strafföreläggande inte kan tillämpas trots den senaste utvidgningen av användningsområdet, men som det likväl skulle vara möjligt och försvarligt att handlägga i enklare former än som f.n. sker, t. ex. mål om vårdslöshet i trafik, om butiksnatteri eller om smärre hotell- eller restaurangbedrägerier, i vilka det finns oreglerade skadeståndskrav. Den sakkunnige har också fått i uppdrag att överväga i vad mån körkortssanktioner kan passas in inom ramen för ett eventuellt nytt förfarande i brottmålsprocessen. Beträffande den närmare utformningen av det ifrågasatta nya förfarandet framhålls i direktiven, att domstol i någon form bör medverka vid prövningen av de mål det här gäller, men att kravet på obligatorisk huvudförhandling bör kunna frångås. Bland de frågor som särskilt bör undersökas beträffande butiksnatterierna nämns ett uppslag, som kommit fram i den allmänna debatten, nämligen att skapa en påföljdsform på avtalsrättslig grund. Det bedöms i direktiven som i och för sig tänkbart att låta självbetjäningsbutiker ta ut en kontrollavgift av kunder, vilka innehar en vara som inte visats i kassan.

Kriminalstatistik

Under sensommaren 1968 har *kriminalvårdens årsbok* med verksamhetsberättelse för 1967 utkommit. Som vanligt innehåller årsboken intressanta statistiska uppgifter. Medelbeläggningen på fångvårdens anstalter uppgick under 1967 till 5.136 personer. Detta innebär liksom

1966 en ökning jämfört med föregående år. Ökningen, som 1966 var 0,7 procent, uppgick 1967 till 1,4 procent. Ökningen för 1966 hänförde sig enbart till de slutna avdelningarna medan den 1967 helt faller på de öppna avdelningarna. Under 1967 intogs totalt 14.069 personer på fångvårdsanstalterna. Av dessa var 3 livstidsfångar. Antalet s.k. bötesfångar, d. v. s. de som dömts till förvandlingsfängelse, ökade markant från 170 år 1966 till 287. Till ungdomsfängelse dömdes 315 personer, vilket är en minskning med ca. 6 procent jämfört med närmast föregående år. Frivårdsklientelet fortsätter att öka i antal. Den 1 januari 1967 uppgick detta klientel till 19.564 medan motsvarande siffra den 1 januari 1968 var 20.984. Av frivårdsklientelet utgjorde de villkorligt dömda med övervakning (alltså personer som dömts innan brottsbalcken trädde i kraft den 1 januari 1965) och de till skyddstillsyn dömda sammanlagt 17.189 och de villkorligt frigivna 2.370. Återstoden var till ungdomsfängelse eller internering dömda, som hade överlämnats till vård utom anstalt. I kriminalvårdsstyrelsens verksamhetsberättelse lämnas också uppgifter om permissioner från anstalterna. Under 1967 beviljades sammanlagt 10.515 permissioner, av vilka 995, d. v. s. 9,4 procent missköttes genom rymning och 441, d. v. s. 4,2 procent, på annat sätt. Antalet misskötta permissioner uppgick till 13,4 procent 1966 och har således ökat med 0,2 procent. Antalet rymningar fortsätter att öka men ökningen är mindre än föregående år. Under 1967 skedde 1.500 rymningar mot 1.295 år 1966. Om man ställer antalet rymningskapabla personer i relation till antalet rymningar, blir rymningsfrekvensen för 1967 9,2 procent mot 8,2 procent år 1966.

Antalet ärenden enligt nordiska verkställighetslagen uppgick i fråga om verkställighet i Sverige av dom på frihetsstraff meddelad i annat nordiskt land till 144, medan ärendena rörande verkställighet av svensk dom på frihetsstraff i annat nordiskt land uppgick till 261, varav 200 gällde verkställighet i Finland. Framställning från övriga Norden om övervakning i Sverige av villkorligt dömda och villkorligt frigivna gjordes i 41 fall. Från svensk sida gjordes framställning om överflyttning av övervakning till annat nordiskt land i 124 fall. Verkställighet i Sverige av böter som ådömts i annat nordiskt land skedde i 1.473 fall, medan svenska böter verkställdes i annat nordiskt land i 4.219 fall.

Till nya justitieråd har utnämnts ledamoten av riksdagens II kammar, advokaten *Ingrid Gärde-Widemar*, född 1912, rättschefen i justitiedepartementet, hovrättsrådet *Olle Höglund*, född 1923, och expeditionschefen i justitiedepartementet, hovrättsrådet *Leif Brundin*, född 1921.

Med enledigande av f.d. justitierådet Bengt Hult har justitierådet *Lennart Fredlund* förordnats till ordförande i kriminalvårdsnämnden.

Karin Ringberg.